

VIKTORIJA FRANIĆ TOMIĆ
Filozofski fakultet
Sveučilište u Splitu
Odsjek za kroatistiku
Radovanova 13, HR – 21000 Split
vtomic@ffst.hr

O KOMPARATIVNOJ KNJIŽEVNOSTI DANAS

U članku autorica podastire kritički pregled književno teoretskih dostignuća u hrvatskoj komparatistici od njihovih začetaka do danas, s posebnim naglaskom na pregled problemskih punktova i lakuna u prvim teoretskim radovima inozemnih i hrvatskih komparatista. U raspravi se uspostavlja diferencijacija između tradicionalne komparatistike često nazivane francuskom školom i suvremene komparatistike. Na iskustvima tih opisa i uvida u radu se predviđa daljnji razvoj komparativne književnosti posebno u svjetlu novih strujanja u teoriji književnosti, a sve s obzirom na termine interdisciplinarnosti i nadnacionalnog motrišta, kao i s obzirom na aktualne književno teoretske i metodološke pravce kao što je novi historizam, te kulturološke i rodne studije.

KLJUČNE RIJEČI: *komparatistika, utjecaji, intertekstualnost, tematologija, Vatroslav Jagić, novi historizam, interdisciplinarnost, nadnacionalno motrište.*

Opći je dojam da se komparativna književnost kao akademska disciplina institucionalizirala prije nešto više od jednoga stoljeća. U Hrvatskoj, gdje joj počeci datiraju u djelatnosti Vatroslava Jagića, njezina popularnost i ekspanzija nisu uvijek bili povoljni jer je vrlo često bilo nacionalnih predrasuda, a i uvjerenja o nepotrebnosti konstituiranja specijalnog komparatističkog studija (Kogoj Kapetanić, 1968: 401). Danas je situacija u komparatistici drugačija pa je tridesetak godina nakon osnivanja Katedre za komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu Zagrebačkog sveučilišta Miroslav Beker mogao 1991. u *Predgovoru* svojega poredbenog priručnika napomenuti kako je komparativno proučavanje u porastu posljednjih dvadesetak godina, čemu da je doprinio između ostaloga i snažan tehnički napredak koji je svijet učinio "malenim" (Beker, 1991). Protok vijesti i informacija s jedne na drugu stranu svijeta svakodnevna je pojava. Internet i mobilnost, ekspanzija informacija i načina izražavanja kroz spektar novih medija imaju za posljedicu revalorizaciju dosadašnjih spoznaja, kako u kozmosu znanosti uopće, tako i napose na području komparatistike koja kao nikada do sada pokazuje svoju elastičnost i brojne mogućnosti modificiranja, prilagođavanja i inoviranja kako svojih programa studija, tako uopće i zadatka, metodološkog instrumentarija i samog predmeta istraživanja. Međutim sintagma o "manjem svijetu", u smislu neposrednih kontakata, ne isključuje svijest o simultanom svijetu usložnjavanja

veoma kompleksnih dosadašnjih iskustava i permanentnog pristizanja novih informacija. Uz to presudno je u tim procesima formiranje novih društvenih aktivnosti, što ima za konsekvencu potrebu za ponovnim uspostavama vrijednosnih sustava i za njihovom obnovom. Zato je budućnost hrvatske komparatistike danas kao i nekoć osigurana "mnoštvom neriješenih pitanja, kako onih fundamentalnih tako i onih literarnohistorijski i kritički složenijih" (Kogoj Kapetanić, 1968: 402).

Miroslav Beker u svom *Uvod u komparativnu književnost* daje kratki prikaz povijesti i stanja komparatistike kao kritičke i akademske discipline opetovano akcentirajući nužnost diferencijacije komparatistike kao "prakse" i kao akademske discipline. On se poziva pritom na knjigu R. J. Clementsa u kojoj ovaj istraživač konstatira da komparatistika kao praksa uspoređivanja dviju ili više književnih djela ili autora na različitim jezicima postoji oduvijek, te navodi primjere od babilonsko-helenskih književnih usporedbi pa sve do sredine devetnaestog stoljeća (Clements, 1978). Miroslav Beker, jednako kao nekoć Ivo Hergešić¹ a poslije njega i Breda Kogoj Kapetanić (1968), uzima u obzir izabrane priloge hrvatskih znanstvenika s tog područja, dok paralelno s tim navodi poznate teze i svoje primjere ilustrira i slučajevima iz svjetske književnosti². Usmjerenje Bekerovog priručnika bilo je teoretsko, a radovi iz hrvatske komparatistike poslužili su mu kao ilustracija pojmova obrađenih u tom još i danas važnom tekstu naše metodološke literature o književnosti.

Prema većini suvremenih opisa komparativne književnosti i njezinih interesnih polja osnovni pojmovi te discipline su sljedeći: trojna diferencijacija nacionalne, komparativne i opće književnosti, što je još u Hrvatskoj ostvario Ivo Hergešić³, zatim inzistiranje na kozmopolitizmu u svjetlu Goetheovog pojma svjetske književnosti, pa definiranje kanonskog kruga tzv. velikih knjiga (*Great Books*). Uz to ovim je opisima blizak pojam različitih posredovanja na području književnosti i kulture, što uključuje pojam sudbine nekog autora i njegova djela izvan vlastite domovine, a sve važnija je i struka imagologije, te teoretsko definiranje tekstualnog uspoređivanja.

U skladu s najnovijim stanjem književne znanosti o utjecajima se sve više piše iz aspekta intertekstualnosti pri čemu je u tim istraživanjima pojam intertekstualnosti dobrim dijelom zamijenio pojam utjecaja jer su komparatisti s vremenom uvidjeli da je neprimjereno govoriti samo o utjecaju jednog pisca na drugog te da je uvijek posrijedi mnogo kompleksniji proces književnih kontakata. Julija Kristeva koja je među prvim inaugurirala termin intertekstualnost kao zamjenu za dotadašnja komparativna istraživanja prepoznavala je u svakom analiziranom tekstu ideologem jer je njoj upravo ideologem shvaćen kao mjerna jedinica signalizirao činjenicu da je tekst ustvari funkcija jednog broja odnosa što ih on uspostavlja s označiteljskim praksama ili s onim što Vladimir Biti još preciznije naziva poprištem diskursa (Biti, 1989: 117). Sasvim se zato uvriježilo u suvremenim opisima komparatistike minuciozno razrađivati genološki pristup, pri čemu se, a to je karakteristično i za Bekerov priručnik, manje spominje koncept tipoloških usporedbi. Mnogim

¹ Dva su za komparatističku metodologiju temeljna njegova teksta: *Poredbena ili komparativna književnost*, Zagreb, 1932 i *Uvod u predavanja iz poredbene književnosti*, Zagreb, 1937.

² Jedan od najboljih komparatističkih priručnika je E. Frenzel, *Stoffe der Weltliteratur*, Stuttgart, 1976(2). Vidi: F. Baldensperger -W. Friederich, *Bibliography of Comparative Literature*, New York, 1960.

³ "Svjetska i opća književnost", *Petnaest dana*, 3, br. 4, 1933, str.49-51;5, 67-69.

komparatističkim teoretičarima kao i praktičarima danas je zato važnije da u raspravama o povijesti književnosti, o književnim razdobljima i rodovima ponude kritičkom mišlju osviješteni a ne samo kronološki povijesni pregled navedenih tema. Danas je sve aktualnija potreba da se raspravi problematika pisanja povijesti književnosti kao posebne intertekstualne strategije, te da se posebna težina daje usloženosti i otvorenosti genoloških pitanja što je u hrvatskoj komparatistici neizravno već naslutio Vatroslav Jagić.⁴ On već u svojim ranim radovima s punom sviješću govori o potrebi odbacivanja nekritičkog preuzimanja navodnih znanja o paralelama te se zalaže da je pravi cilj poredbenog istraživanja "potraživati kako je taj predmet kod raznih književnosti zastupan" ili da treba "razgolivši priču svesti je na prave historijske izvore" (Jagić, 1871: 203–331). Jagić je još 1869. objelodanio članak *Komparativna mitologija* ponudivši jedan od u ono vrijeme važnijih europskih poredbenih priloga mitologiji (Jagić, 1869: 188–200).

Danas se u komparatistici posebna briga posvećuje tematologiji, koja je i nekoć bila elitnim komparatističkim studijem, pri čemu se ne zanemaruje, nego se čak naglašava obrada složenih odnosa književnosti i drugih umjetnosti, gdje se otvaraju velike mogućnosti uspoređivanja različitih medija i uočavanja relevantnih prednosti i nedostataka. U tom području od posebnog je značaja odnos između književnosti i filma, kako zbog popularnosti filma, tako i zbog velike isprepletenosti jednog i drugog medija. Od proučavanja posrednika ili onoga što Van Tieghem (1951) naziva mezologijom i danas se najvažnijom smatra prevodilačka djelatnost, pri čemu bi se puna pozornost u tom području trebala sastojati od kritičkog odnosa prema postojećim prijevodima i od istraživanja recepcije pojedinih autora u dijakronijskim i sinkronijskim nizovima. Na koncu moderna komparatistika ne može izbjeći usporedbu aktualnih književnih teorija i metodologija koje su zbog međusobne i međunarodne planetarne isprepletenosti danas postale elitni odjeljak komparativnih istraživanja kako u okviru nacionalnih, a tako još i više između dvije ili više uspoređivanih književnosti. Ove su teoretske struje u izvjesnoj mjeri nadređene komparativnoj književnosti jer joj određuju temeljno usmjerenje.

U razmatranju stanja i povijesti poredbenih istraživanja danas se s pravom njegovanje kulta činjeničnog i shvaćanje povijesti književnosti koje je analogno s biološkom evolucijom pripisuje francuskom pozitivizmu koji je njegovala tzv. francuska škola komparatistike u kojoj su najistaknutiji predstavnici u XX. stoljeću bili već spomenuti Van Tieghem i još radikalniji M. F. Guyard.⁵ Naravno da je takvih istraživanja bilo već u XIX. stoljeću a u Hrvatskoj je taj smjer imao dosta sljedbenika.⁶ Prvi ga je zastupao Vatroslav Jagić u nizu svojih poredbenih radova među kojima se izdvaja onaj o trubadurima i najstarijim hrvatskim liricima (Jagić, 1869^a).⁷ Zanimljivo je da taj Jagićev rad započinje rečenicom: "Uz komparativnu lingvistiku razbuđuje se već i komparativna historija literature". Bio je on prvi među Hrvatima koji je raspravljao problematiku povodjenja za stranim uzorima pri čemu

⁴Vidi: Kombol (1948) i Jagić (1867). Jagić već tada upozorava na dva interesna područja poredbene književnosti, ono koje proučava narodne, kršćanske i istočne primjese u srednjovjekovnoj poeziji i na istraživanje izvora književnosti srednjeg vijeka i one na početku novovjekovlja.

⁵ Vidi: Guyard, 1952.

⁶ Najizrazitiji bili su Milorad Šrepel, Ivan Kasumović, Vladoje Dukat, Nikola Andrić, Tomo Matić, Petar Kasandrić, Dragutin Prohaska. V.: Kogoj Kapetanić, 1968: 325–344.

⁷ Vidi i: Jagić, 1890: 185–237.

je taj njegov rad superioran među tuđim radovima koji tu dimenziju poredbene svijesti nisu dosegli nikad. Taj tip istraživanja već tada u XIX. stoljeću nagovijestio je razgraničenja komparativne metode kakva je još u pedesetim godinama uporno zastupao Van Tieghem, a zastupao ih je i M. F. Guyard kojega Breda Kogoj Kapetanić s pravom naziva apologetom francuske komparatističke škole (Kogoj Kapetanić, 1968: 315). Guyardova teza da je prava povijest komparativne književnosti počela tek koncem XIX. stoljeća kad je ona afirmirana kao autonomna disciplina danas je teško prihvatljiva i sasvim je razumljivo da su Cl. Pichois i A. M. Rousseau ovu tezu ponešto ublažili.⁸ Istina jest da je taj period bio važan za razvitak komparatistike, nepobitno je da je on bio prekretnica, ali nije ispravno sve prije tih osviještenih evolucionističkih pristupa smatrati prehistorijom. Uz to nije potrebno ne vidjeti nove impulse što ih je komparatistika primila kad je u dvadesetim godinama na stranicama novoga časopisa *Revue de littérature comparée* započela obnova krizne komparatistike i kad su F. Baldensperger i P. Hazard počeli namjerno zapostavljati sasvim besmislene tematske studije i nekritičko skupljanje tema i motiva. Zbog toga je ponešto čudno što je u svoje vrijeme i Ivo Hergešić naglašavao evolucionističko razdoblje komparatistike u XIX. stoljeću zanemarujući vlastite vršnjake koji su unijeli u njezinu obnovu značajnih novosti.⁹ Ideja komparatistike kako su je izlagali francuski istraživači i teoretičari temeljila se na dihotomiji književne poredbenosti koja se s jedne strane trebala baviti pokušajima širih i sintetičkih književnopovijesnih radova koji su se samo manjim dijelom bavili komparacijama, dok su s druge strane ta istraživanja tretirala pojedinačne, dakle "uže" i izrazito komparatističke probleme koji su također posjedovali ponekad i sintetske naboje (Kogoj Kapetanić, 1968: 317). Ova dihotomija pomagala je nekadašnjim komparatistima da u svojoj ogoljelosti bolje shvate pozitivističku tradiciju komparativne književnosti, da je olako protumače kao nusprodukt pozitivizma. Bilo je to stanje koje su drastičnom reinterpetacijom otklonili američki komparatisti kada su sistematski počeli u pedesetim godinama XX. stoljeća davati prednost ahistorijskom formalizmu, kada su se zalagali za idealizam i denacionalizaciju literature, a sve pod utjecajem tzv. *Nove kritike* u kojoj je najsnažniji glas imao Rene Wellek.¹⁰ Iz ovog kruga stigli su radovi koji su pravovremeno obračunali s pozitivizmom francuske komparatistike tvrdeći da se nadnacionalni kriteriji u proučavanju književnosti mogu pravomjerno spojiti s direktnijim i unutrašnjim pristupima literarnim djelima. Smetao im je i prikriveni patriotizam francuskih komparatista, patriotizam koji je kao dio poredbene metodologije uočio još Vatroslav Jagić kad je posvetio rad s naslovom "Filologija i patriotizam" u svom *Archivu* 1886, a sve u vezi s polemikama koje su se pojavile oko slavnog *Kraljičinodvorskog rukopisa* (Jagić, 1948: 258).

⁸ Cl. Pichois – A. M. Rousseau, *La littérature comparée*, Paris, 1967. Djelo je kasnije prevedeno na hrvatski i imalo značajan utjecaj. Vidi stariji slovenski priručnik A. Ocvirk, *Teorija primerjalne literarne zgodovine*, Ljubljana, 1936.

⁹ Usp.: Ivo Hergešić, *Poredbena ili komparativna književnost*, Zagreb, 1932. Samo godinu dana prije Hergešićeve studije tiskan je jedan od najvažnijih hrvatskih praktičnih priloga poredbenoj književnosti koja se bavila utjecajima iz pera Josipa Torbarine, *Italian Influences on the Poets of Ragusan Republic*, London, 1931.

¹⁰ Vidi: Wellek, 1959. U ovom angloameričkom krugu smatralo se da su Guyardova polazišta preuska, prenacionalistička, da je sve što govori bez čvrste metodologije i da ta struka ne bi smjela postati komparativnom nacionalnom psihologijom.

Sasvim je sigurno da je proučavateljima iz Wellekova kruga bilo posve strano kriptoevolucionističko načelo francuskih komparatista protiv kojega su ustali jer da svodi kritičku djelatnost na pozitivističko opisivanje odnosa između utjecaja i izvora, a sve s idejom da su sve analizirane književne pojave postavljene u čvrste zakonitosti koje vladaju između uzroka i posljedica.¹¹ Pri tome sasvim je bjelodano da ni zapadnoeuropski ni angloamerički kritičari nisu spominjali u svojim radovima poredbene probleme koji nastaju u vezi sa slavenskim literaturama pa je karakteristično da Wellek koji je i sam bio slavenskog podrijetla tek u površnim detaljima govori o slavenskom baroku, a o renesansi kao da ne zna ništa.¹²

Danas je moguće dijagnosticirati opće probleme koje je komparatistika kroz povijest nastojala prevladati pri čemu vrijedi konstatirati da je do danas najdalje u njihovom uočavanju u Hrvatskoj otišao Miroslav Beker u spomenutom priručniku. U vezi s tim općim postavkama oko kojih se uspostavljaju današnja komparativna istraživanja čini nam se da se može uspostaviti sljedeći opis:

1. Simultanost oprečnih ideja internacionalizma i nacionalizma: nadnacionalno motrište i latentni nacionalizam prožimali su ideju komparativne književnosti pri samom procesu njezinog institucionaliziranja, no ta dva pojma nisu se isključivala. Zato se i dogodilo da je jedan od prvih radova Vatroslava Jagića iz toga smjera bila već spomenuta rasprava *Filologija i patriotizam* iz davne 1886. godine. U to vrijeme ovaj se zaslužni komparatist u više radova zalagao za komparatističko literarnohistorijsko stanovište svjestan da se niti jedan siguran korak unaprijed ne može učiniti u slavistici a da se ne bi moralo točno uzeti u obzir pojave u Zapadnoj Evropi te se zalagao za prosuđivanje pojava prema geografskim zonama a onda i u svjetlu etničkih srodnosti¹³. Uz naziv i prirodu komparatistike nezaobilazno se spominju preteče komparatističkog kozmopolitizmu kao što je bio Johann Gottfried Herder koji je govorio o povijesti književnosti kao *nadnacionalnoj* cjelini, te braća Schlegel koji su shvaćali književnost kao veliku, suvislu i podjednako organiziranu *nadnacionalnu* cjelinu. Ipak za nastanak i razvoj komparatistike nije bila dovoljna pozitivna atmosfera ideja kozmopolitizma, već do prevrata i afirmacije prethodnih slutnji ali i rezultata dolazi tek nakon 1850. godine kada prevladavaju ideali prirodnih znanosti i na području proučavanja književnosti. René Wellek je u svojoj velikoj višedijelnoj povijesti književne kritike rezimirao to stanje tvrdnjom da je cjelokupno tadašnje shvaćanje književnosti obilježeno *niskim nacionalizmom* (Wellek, 1995). Taj stav proizlazio je iz spoznaje da je već prva tzv. francuska škola komparatistike njegovala kult činjeničnoga, te da je simplificirano rečeno ona bila a i ostala biti u Wellekovo vrijeme daleki izdanak pozitivizma. Nakon što je u Lyonu bio osnovan odsjek za komparativnu književnost 1897. godine s profesorom Josephom Texteom kao glavnim predstavnikom tadašnje poredbene književnosti koji je u nekoliko navrata izrazio nadu da će europske književnosti napustiti svoje nacionalne specifičnosti i stopiti se u autentičnu, zajedničku europsku književnost, francuski su se komparatisti pokazali izrazito

¹¹ O tim kritičkim pogledima vidi na mnogim mjestima u: Wellek, 1969(5).

¹² Wellek, 1969(5): 85, spominje Ivana Gundulića. Usp.: Prosperov Novak, 2009.

¹³ O tome Jagić govori u recenziji Kasumovićeve poredbene rasprave, *Arhiv*, XXXV, 1914, str. 280-284.

frankocentričnima u mnogim svojim studijama i priručnicima (Wellek, 1959). Kroz povijest komparatistike francuski autori njegovat će takvu frankocentričnu tendenciju, pa je ona vidljiva i u priručniku koji su 1967. objavili Claude Pichois i A. M. Rousseau. Zbog te tendencije Miroslav Beker će i napisati da se odlučio na pisanje svoga *Uvoda u komparativnu književnost* u nedostatku relevantnog priručnika, jer je Hergešićeva stara knjižica iz novije perspektive retrogradna, dok je knjiga francuskih autora Cl. Pichois i A. M. Rousseau koja je bila prevedena doživljena kao "izrazito frankocentrična, kako po shvaćanju komparativne književnosti tako i po polazištima i po primjerima" (Beker, 1991: 5). S druge strane američki predstavnici poredbenih istraživanja nisu pokazivali uopće nacionalne već dapače nadnacionalne tendencije pa su bili okrenuti prema teoretskim problemima koji su teoretičari vodili pojmu intertekstualnosti. Oni su doista polemizirali protiv retrogradnog pozitivističkog načela dajući prednost ahistorijskom formalizmu ali čvršćih temelja nisu ostavili.

Davor Dukić u članku "Nacionalna vs. komparativna povijest književnosti" iz vizure hrvatske komparatističke misli pisao je o odvajanju nadležnosti nacionalne filologije i komparatistike u posljednjih nekoliko desetljeća, te je primjenjujući ih na hrvatsku situaciju iznio niz osnovnih načela njemačkog komparatista Huga Dyserincka, osnivača ahenske imagološke škole koji je u svojim radovima izrazito strogo po pitanju komparatističkog evolucionizma. Fundamentalni kriterij razdvajanja nacionalne i komparativne povijesti po njemu jest "'nadmacionalno motrište' a ono bi se moglo razumjeti kao postavljanje književnopovijesne problematike izvan okvira interesa pojedine nacionalne književnosti" (Dukić, 2003: 5). Stoga, po Dyserincku, germanisti koji se bave utjecajima francuske, engleske i talijanske književnosti na njemačku književnost u najboljem su slučaju dobri germanisti. Isto bi se moglo primijeniti i na hrvatsku komparatističku struku gdje izraziti komparatisti a u stvari talijanisti, germanisti i anglisti kao Deanović, Torbarina ili Škreb, pa od nešto mlađih Čale, Žmegač, Zorić ili Machiedo nisu drugo nego kroatisti u većini svojih radova. Dukić napominje da Dyserinck "proučavanju genetičkih odnosa, pored u praksi prevladavajuće uključenosti u nacionalnu filologiju, načelno ne poriče mogućnost uklopljenosti u komparatistiku kao samostalnu disciplinu, ukoliko je riječ o 'sveobuhvatnijim istraživanjima odnosa, koja svom višenacionalnom predmetu prilaze s jasnog nadnacionalnog polazišta i dolaze do rezultata koji se odnose na predmet u njegovoj cjelini" (Dukić, 2003: 5).

2. Komparatistika na osnovu svih ovih svojih suvremenih polazišta nema vlastitu metodologiju, zbog čega su je pojedini teoretičari smatrali pomoćnom disciplinom. Takva stajališta iznijeli su Wellek i Warren u svojoj *Teoriji književnosti* (1949...) gdje navode da je veliki minus za pretenzije komparatistike kao samostalne discipline to što nema vlastite metodologije. Miroslav Beker smatra da će upravo književne teorije jednim dijelom određivati daljnji razvitak komparatistike upravo zbog činjenice izostanka vlastitog metodološkog instrumentarija, dok Dukić o konsekvencama nedostatka vlastite metode piše: "Komparatistički tekstovi, nadalje, često imaju i programski karakter. Komparatistika nema vlastitu metodologiju (*kako?*), ali ima vlastiti predmet (*što?*), pa se ta teorijsko-metodološka zakirutost nadoknađuje govorom o

ciljevima struke (*zašto?*). Postavljeni ciljevi pritom često zalaze u područje političke prakse, pa su tako primjerice za razvoj europske komparatistike francusko-njemački politički odnosi bili ponekad od iznimne važnosti." (Dukić, 2003)

Svaki ovakav opis ima zadatak osim što podastire kratki prikaz povijesti i stanja komparatistike kao znanstvene discipline da sugerira i mogući daljnji put razvoja komparativne književnosti. Kada se tako piše o zabavnoj književnosti koja ulazi u interesno područje komparativne književnosti smatra se danas s pravom da je potrebno napustiti vrijednosne kriterije i primijeniti semantičko-semiotički koncept koji je za pristup takvoj građi izvanredno podoban. Smatra se tada s pravom da komparatistika mora voditi računa o napuštanju vrijednosnog kriterija u budućnosti i to u više područja svog interesa. Zato se budućnost komparativnih istraživanja ogleda i u međusobnom odnosu književnosti i drugih umjetnosti, posebice odnosa između opere i književnosti, te filma i književnosti. Suvremena književnost stoji u većoj kulturnoj zavisnosti od bilo koje prethodne epohe od njoj sukladnih ili oprečnih umjetnosti pa upravo u toj međuzavisnosti buduća komparatistika stoji pred velikim izazovima. Vrijednosni kriteriji više nisu pogodni za vrijeme u kojem smo izloženi "svakodnevnom bombardiranju novih medija" (Beker, 1991: 165). Zato je potrebno iznaći nove kriterije koji će biti primjereni za cijeli komunikacijski spektar suvremene kulture.

Davor Dukić u studiji "Nacionalna vs. komparativna povijest književnosti" zaključuje s pravom da je "kriza" jedno od općih mjesta u povijesti komparatistike, eksplicite one zapadnoeuropske: "Nakon zamaha u poratnim vremenima obično su nastupali periodi stagnacije, metodoloških propitivanja i promjena istraživačkih paradigmi" (Dukić, 2003: 18). Autor zatim napominje da se i u naše vrijeme govori o krizi komparatistike, te piše o mogućim ponuđenim rješenjima koja se odnose na preusmjeravanje istraživanja interesa: "Ugrubo mogu se prepoznati dvije tendencije u tom suvremenom 'prestrukturiranju komparatistike'" a one su: *kulturni i europski studiji* (Dukić, 2003: 18). I dok su prvi pod utjecajem britanskih kulturalnih studija preusmjerili istraživački interes na proučavanje svih oblika tekstualne proizvodnje, odnosno još šire, na proučavanje medija, europski studiji za područje istraživačkog interesa odabiru udaljene, egzotične kulture kao što je primjerice arabistika, orijentalni studiji u Europi i dok kulturni studiji napuštaju vrijednosne sustave tradicionalnih književnopovijesnih pristupa, te svoja istraživanja usmjeravaju prema recepciji, "učincima tekstovnih i medijskih poruka u procesima oblikovanja značenja i vrijednosti u društvu/kulturi" (Dukić, 2003: 19), u opisu europskih studija fundamentalni su termini "interdisciplinarnosti" i "nacionalnog motrišta". No kada se takvi studiji pojavljuju na zapadnoeuropskim sveučilištima, jasno je da tu nije riječ samo o pobjedi interdisciplinarnoga i nacionalnoga pristupa nego i o akademskom odgovoru na suvremene političke procese. Europski studiji uglavnom pokrivaju ekonomsku i pravnu problematiku relevantnu za regionalne integracijske procese." (Dukić, 2003)

Iz svega navedenog sasvim je jasno da se komparatistika nalazi pred novim izazovima: i dok se tradicionalna komparatistika bavila područjem književnih utjecaja, tipološkim usporedbama, rodovima i pravcima, tematologijom, imagologijom, kolanjem ideja, sudbinom ugleda autora u stranim sredinama

i posrednicima, suvremena komparatistika zaposjeda mnogo šire područje istraživanja, što ima za posljedicu napuštanje dosadašnjih vrijednosnih kriterija, slom estetskog koda, napuštanje kategorija "literarnog" i "poetskog", te okretanje prema proučavanju recepcije kulturnih proizvoda i semiotici. Termini utjecaja, kolanja ideja i *fortune* zamijenjeni su terminima interdisciplinarnosti, intermedijalnosti, intertekstualnosti. Posljednjih desetljeća nižu se pokušaji da se iznađu novi kriteriji koji se mogu primijeniti na širem rasponu komuniciranja kojima vrednovanje nije cilj. Utjecajne su težnje da se proučava kultura jedne sredine pa su vrlo proširene na području poredbene književnosti i feminističke studije.

Ne treba zaboraviti da je u nedostatku vlastitog metodološkog instrumentarija komparatistika jednim dijelom određena i razvojem suvremenih književnih teorija. Zato Miroslav Beker već 1991. kada piše o nužnosti subvertiranja i prevrednovanja, spominje predstavnike novoga historizma koji je tada na svjetskoj sceni postajao sve artikuliranijim. Sve se više ima dojam da se rezime Davida Šporera o novom historizmu može već sad vrlo dobro i djelomično posve razložno primijeniti i na veliki dio suvremenih teorija, pa tako i jednim dijelom i na radikalne reforme programa komparatistike: "tendencija da se novi historizam shvati kao nova dominantna književno teorijska paradigma je izraz *potrebe za proizvodnjom novih moda i proizvodnjom novih potreba za Novim*" (Šporer, 2005: 56). Sasvim je sigurno da se suvremena komparativna književnost susreće s brojnim izazovima koji se ne mogu ignorirati, no nisu prijeko nužne ni šimićevske geste negiranja tradicije, jer dok su velikim dijelom programski tekstovi i manifesti vehementno proklamirali potrebe za *Novim* prešutno se i obilno posezalo za rezultatima prethodnika.

LITERATURA

- Miroslav Beker, *Uvod u komparativnu književnost*, Zagreb, 1991.
- Vladimir Biti, *Pripitomljavanje drugog. Mehanizam domaće teorije*, Zagreb, 1989.
- R. J. Clements, *Comparative Literature as Academic Discipline*, New York, 1978.
- Davor Dukić, "Nacionalna vs. komparativna povijest književnosti", *Umjetnost riječi*, XLVII, br.1-2, 2003,
- E. Frenzel, *Stoffe der Weltliteratur*, Stuttgart, 1976(2). Vidi: F. Baldensperger – W. Friederich, *Bibliography of Comparative Literature*, New York, 1960.
- M. F. Guyard, *La littérature comparée*, Pariz, 1952.
- Ivo Hergešić, *Poredbena ili komparativna književnost*, Zagreb, 1932.
- Ivo Hergešić, *Uvod u predavanja iz poredbene književnosti*, Zagreb, 1937.
- Vatroslav Jagić, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*. Knjiga prva. *Staro doba*, Zagreb, 1867.
- Vatroslav Jagić, "Književna mitologija. (Književna obznana)", *Rad JAZU*, 8, 1869, str. 188-200.

Vatroslav Jagić^a, "Trubaduri i najstariji hrvatski lirici", *Rad JAZU*, 9, 1869, str. 202-233.

Vatroslav Jagić, *Ogledi stare hrvatske proze*. IV. "Život Aleksandra Velikoga po tekstu rudničkom, poređenom s više drugih rukopisa", *Starine JAZU*, III, 1871, str.203-331.

Vatroslav Jagić, "Skup Marina Držića prema Plautovoj Aululariji", *Rad JAZU*, 90, 1890, str. 185-237.

Vatroslav Jagić, *Izabrani kraći spisi*, Zagreb, 1948.

Breda Kogoj Kapetanić, "Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti", *RAD JAZU*, sv. 250, knj. 10, Odjel za suvremenu književnost, Zagreb, 1968.

Mihovil Kombol, "Vatroslav Jagić", predgovor knjizi: Vatroslav Jagić, *Izabrani kraći spisi*, Zagreb, 1948.

Cl. Pichois – A. M. Rousseau, *La littérature comparée*, Paris, 1967. Djelo je kasnije prevedeno na hrvatski i imalo značajan utjecaj. Vidi stariji slovenski priručnik: A. Ocvirk, *Teorija primerjalne literarne zgodovine*, Ljubljana, 1936.

Slobodan Prosperov Novak, *Slaveni u renesansi*, Zagreb, 2009.

"Svjetska i opća književnost", *Petnaest dana*, 3, br. 4, 1933, str. 49-51, 5, 67-69.

David Šporer, *Novi historizam*, Zagreb, 2005.

Josip Torbarina, *Italian Influences on the Poets of Ragusan Republic*, London, 1931.

Paul Van Tieghem, *La littérature comparée*, Pariz, 1951.

René Wellek – Austin Warren, *Theory of Literature*, 1949.

René Wellek, "The Crisis of Comparative Literature", *Comparative Literature. Proceedings of the second Congress of the International Comparative Literature Association*, I, Chapel Hill, 1959.

René Wellek, *Concepts of Criticism*, New Haven, 1969(5).

René Wellek, *A History of Modern Criticism, 1750. - 1950*, II, *The Romantic Age*, New Haven, 1995.

ON CONTEMPORARY COMPARATIVE LITERATURE

SUMMARY

In this paper the author gives a critical overview on the literary theoretical achievements in Croatian comparative literature from their beginnings to date, with a special focus placed on the problem points and lacunas in the first theoretical works of Croatian and foreign comparatists. The discussion establishes a distinction between traditional comparative literature, often called the French school, and the contemporary comparative literature. Based on the experiences and insights, further development of comparative literature is foreseen, especially in the light of new trends in the theory of literature, all with regard to the terminology such as interdisciplinarity and supranational point of view as well as with regard to the current literary theoretical and methodological trends such as New Historicism, culturological and gender studies.

KEY WORDS: *Comparative literature, literary influences: intertextuality, thematology, Vatroslav Jagić, new historicism, interdisciplinary studies, supranational point of view*